

VLAD. I. BONDRE¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: secularizare, indiferență, misionarism, desacralizare, tineri, societate.

Provocările contemporane ale identității românești: desacralizarea tinerei societăți

(continuare din numărul trecut)

Rezumat

Responsabilitatea Bisericii față de noua generație de tineri este un concept actual, determinat de provocările societății contemporane în care ei își desfășoară activitatea. Datorită factorilor de tranziție, noua generație de tineri nu posedă suficientă experiență pentru a estompa efectele negative ce derivă din ideologiile postmodernismului. Din acest motiv, Biserica a căutat ca prin intermediul educației religioase pe care o oferă în mod gratuit membrilor ei să le ofere un suport real noilor generații de tineri. Așadar, caracterul organic al Bisericii, ca model al educației religioase, exprimă legătura dintre viața comunității și întreita slujire a Mântuitorului Iisus Hristos, de aceea, ea se continuă ca o responsabilitate, fiind de fapt, un spațiu al credinței care se oferă ca dar spre metacunoaștere. În viața tinerilor, credința este deosebit de importantă și poate simboliza un limbaj comun cu cel al Creatorului. Dialogul dintre tineri și Dumnezeu va oglindi ceea ce lipsește societății de azi, ascultarea. Pe baza acestui considerent, năzuința Bisericii, dar și scopul tezei prezente este de a conștientiza societatea că educația nu reprezintă trăirea sinelui, ci deschiderea spre celălalt, ceea ce înseamnă că desăvârșirea noii generații de tineri poate avea loc în măsura educației religioase, a participării și identificării lor cu viața Bisericii.

---

¹ Biblioteca Județeană Petre Dulfu, Baia Mare.

Keywords: secularization, indifference, missionaryism, desacralization, young people, society.

Contemporary Challenges of the Romanian Identity: Desacralization of the Young Society

Summary

The responsibility of the Church towards the new generation of young people is an actual concept determined by the challenges of the contemporary society in which they operate. Due to transition factors, the new generation of young people does not have enough experience to blur the negative effects stemming from the ideologies of postmodernism. For this reason, the Church tried through the religious education to offer, free of charges to its members, to provide real support to new generations of young people. Thus, the organic nature of the Church as a model of religious education expresses the connection between community life and the threefold service of the Savior Jesus Christ. In the lives of young people, faith is particularly important and can symbolize a common language with that of the Creator. The dialogue between the youth and God will reflect what is missing from today's society, obedience. Based on this reason, the Church's desire, but also the aim of the present thesis is to realize a society that education is not directed only towards themselves, but also towards each other, which means that the completion of the new generation of young people may be the extent of religious education of their participation and identification with the life of the Church.

Provocările contemporane ale identității românești: desacralizarea tinerei societăți

Expresia care se poate întrezări pe chipul tinerilor atunci când aceștia sunt catalogați ca fiind seculari este o expresie ce determină irascibilitate, motivația nefiind alta decât cea a faptului că ei se simt vinovați. Din păcate, sub aceeași stare de vinovăție, ei nu găsesc un corespondent direct care să le marcheze o traiectorie potrivită și afirmă cu tărie că nu au nicio preferință atunci când vine vorba despre un cult sau o religie.

Cu siguranță, există câteva justificări pentru apariția acestei judecăți. Prima dintre ele, în viziunea lui Gerald Marwell și N. J. Dewerath, o constituie schimbarea demografică, realitate care a condus la cea de-a doua ipoteză, activismul politic în rândul clerului². Într-adevăr, mișcarea populației aduce cu sine noi concepte, dar nu este explicabilă starea de indiferență față de tradiția conservată în conștiința fiecăruia dintre cei care au participat la această formă a mișcării naturale. Există varii exemple de tineri care au ajuns pe alte continente și care au uitat să-și exercite în mod natural trăirile religioase. Mai mult decât atât, și-au împrumutat din diverse culturi ideologii, dogme și practici, care nu sunt spre zidirea sufletească. Despre această mișcare demografică vorbesc Eric Kanfmann, Awve Goujon și Vegard Skirbekk în studiul lor *The End of Secularization in Europe? A Socio-Demographic Perspective*, atunci când afirmă: „Demografia este o perspectivă a schimbării religioase, deoarece ea este cea mai predictibilă știință socială. Ea poate folosi vârsta, sexul, moralitatea, pentru a vedea viitorul caracter al populației din punct de vedere religios”³.

Tânărul este definit de ceea ce trăiește, de societatea în care își desfășoară activitatea și, mai ales, de crezul pe care îl propovăduiește ca o misiune proprie. Este imparțial a se considera că toți membrii unei societăți sunt seculari, de vreme ce, în cadrul Bisericii, membrii ei posedă calitatea de fii ai lui Dumnezeu. Din acest considerent, Gerhard Meisenberg mai întrezărește o șansă a societății, nădăjduind că acest trend al secularizării nu este unul universal, deși se adresează lumii întregi. Motivația o găsește tocmai în responsabilitatea religiei și a organizațiilor religioase de a stopa orice fenomen care ar putea dăuna grav societății, începând de la consumism, până la un sistem educațional eronat. Orice schimbare de cultură este afectată de acel mecanism de înlocuire al generațiilor, fapt ce demonstrează că în țările unde tinerii sunt mai puțin religioși decât bătrânii, întreaga sferă religioasă are de suferit⁴. Acesta este cel mai evident motiv pentru care se cere multă seriozitate, mult discernământ și totodată multă practică liturgică, deoarece misiunea de

---

² Gerald MARWELL/N. J. DEWERATH III, „Secularization by any Other Name”, în *American Sociological Review*, 2/2003, p. 314.

³ Eric KANFMANN/Awve GOUJON/Vegard SKIRBEKK, „The End of Secularization in Europe? A Socio-Demographic Perspective”, în *Sociology of Religion*, 1/2012, p. 70.

⁴ Gerard MEISENBERG, „Secularization and Desecularization in Our Time”, în *The Journal of Social, Political and Economic Studies*, 3/2011, p. 319-320.

apostoli la care tinerii au fost chemați trebuie să rezoneze întocmai cu manifestările acestora. Odată pierdută acea speranță a generațiilor tinere, societatea se va afla în regres, își va vedea membrii într-o stare de dezinteres total, conduși de o tehnologie agasantă, prinși în mrejele științei, departe de orice credință. Această prigoană a valențelor morale, a trăirilor religioase, a început demult, cu atât cu cât, conform lui Phil Zuckerman, unele biserici din Vest s-au transformat în baruri, discoteci sau depozite de marfă⁵.

Există o speranță în ceea ce privește raportul dintre tineri și societatea secularizată, iar aceasta vine din exemplul pe care America îl oferă națiunilor creștine. Deși a trăit de mult criza secularizării, America acordă un real interes organizațiilor religioase, bazându-se, astfel, pe solidaritate. În anul 1994, societatea americană încadrează un număr remarcabil de membri în Academia Americană de Religie, care văd problema secularizării de o îngrijorare mai mică decât provocarea iluminismului⁶. Tracy Fessenden îi atribuie acestei concepții o notă critică, arătând că tinerii americani se bazează pe cadrul religios ce ține mai mult de formă⁷, iar acest fapt se definește ca un proces de desacralizare.

Pentru unii tineri, secularizarea reprezintă o scădere a religiozității, pentru alții o stare a lumii. Dar, tinerii sunt cuprinși de o teamă aparte, ei nu posedă suficientă încredere pentru a stopa acest fenomen eronat. Jonathan Eastwood și Nikolas Prevalakis cred că pentru cei mai indiferenți, „simbolurile seculare au devenit simboluri sacre”⁸. Tradiția se pare că aparține trecutului, iar trăirea sentimentului religios este mult împinsă spre anii bătrâneții. Declinul societății nu trebuie să fie o cerere, ci un moment de trezvie, de revenire în sine, de luptă. Tinerii trebuie să prețuiască tradiția și religia, ca forme ale cunoașterii și identității personale, pentru a putea chivernisi lumea și societatea, așa cum a fost voia lui Dumnezeu.

Indiferența religioasă

Într-o societate postmodernă caracterizată de fenomenul secularizării, se pot întrezări spațiile atemporalului, ale indiferentismului. Este evidentă consecința acestei formule create de om pentru a distruge valoarea și religiosul, dar, cu siguranță, va exista un moment istoric, în care noile forme religioase și noile credințe vor avea parte de un declin. Constantin Cuciuc vede acest fenomen religios contemporan ca o formă care „va dispărea, atunci când omul, prin modul său de viață material și spiritual, nu va mai avea nevoie de iluzii, de această aromă spirituală”⁹.

⁵ Phil ZUCKERMAN, „Secularization - Europe-Yes, United States-No”, în *The Skeptical Inquirer*, 2/2004, p. 50-52.

⁶ Jonatan SHEEHAN, „Enlightenment, Religion and the Enigma of Secularization - A Review Essay”, în *The American Historical Review*, 4/2003, p. 1063-1064.

⁷ Tracy FESSENDEN, „The Secular as opposed to what?”, în *New Literary History*, 38/2007, p. 633.

⁸ Jonathan EASTWOOD/Nikolas PREVALAKIS, „Nationalism, Religion and Secularization - An Opportune Moment for Research”, în *Review of Religious Research*, 1/2010, p. 103.

⁹ Constantin CUCIUC, *Fenomenul religios contemporan*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 92.

Indiferența religioasă este o stare, un declin provenit din lipsa cunoașterii lui Dumnezeu, o reacție egală cu ateismul, doar că, așa cum afirmă și părintele profesor Dumitru Megheșan, „Indiferentismul este mai rău decât ateismul, fiindcă el este foarte distructiv, o maladie care anchilozează spiritul”¹⁰. Dacă necredincioșii exclud prezența lui Dumnezeu, raportându-se la Dumnezeu, pentru că nu se poate constata o negație decât prin ceea ce se cunoaște, pentru cei indiferenți, lucrurile se prezintă în aceeași măsură, sau poate chiar mai grav. Ei cunosc existența lui Dumnezeu, au capacitatea de a discerne evenimentele care au condus la apariția creștinismului, dar nu au nicio reacție în acest fel. Părintele profesor Petre Semen subliniază această diferență dintre ateism și indiferentism religios prin următoarea afirmație: „Conform Bibliei, necredinciosul nu îndrăznește să zică vreodată că n-ar exista Dumnezeu precum acela pe care psalmistul îl numește nabal sau nebun, fiindcă îndrăznește să zică: nu este Dumnezeu, ci pur și simplu nu este pe deplin convins că Dumnezeu va lucra în viața sa personală conform promisiunilor”¹¹.

Această greșeală a indiferenței este asemănată cu păcatul. Omul nu știe dacă a păcătuit sau nu săvârșind un lucru, decât în momentul în care cunoaște valoarea acelui lucru. Hugo Grotius îndeamnă în acest sens, la o examinare a modului în care fiecare tânăr gândește, fără a se face o condamnare directă a erorilor doctrinare, deși ar trebui să fie condamnați din moment ce cunosc Adevărul¹².

Tinerii nu mai cunosc realitatea păcatului, nu mai fac distincția dintre păcat și greșeală, considerând că, în marea Lui bunătate, Dumnezeu îi iartă oricum. Libertatea oferită ca dar omului poartă haina alegerii, măsura nefiind alta decât credința. Nu trebuie omis faptul că printre cele șase păcate împotriva Duhului Sfânt se află și necredința sau indiferența. Există, în mod cert, multe cauze ale indiferenței, dar Simona Ștefana Zetea se oprește la patru dintre acestea: ignoranța, mândria, pluralismul și secularizarea, motiv pentru care afirmă: „Dumnezeu este înlăturat din viața omului pe două căi: fie pur și simplu nu se vorbește despre El și astfel dispare din viața omului, fie se încearcă înlăturarea Lui prin argumente raționale”¹³.

Sub aceeași numerologie, părintele profesor Claudiu Dumea prezintă formele indiferenței religioase dintr-o perspectivă a filosofiei religiilor, pornind de la ateism, ca o refulare în sentimentul protecției. Gnosticismul consideră mintea ca fiind incapabilă de a trăi fenomenul religios sau a cunoaște Adevărul absolut; relativismul prezintă religiile de pe picior de egalitate, iar sincretismul vede în trăirea religioasă o încercare de unire,

¹⁰ Dumitru MEGHEȘAN, „Trei piedici existențiale ale omului modern”, în *Taina Cuvântului*, Edit. Universității din Oradea, 2008, p. 5.

¹¹ Petre SEMEN, „Atitudinea Bisericii față de problemele sociale actuale - integrare, globalizare, ateism, secularizare, trafic de persoane - o mare provocare pentru Biserică și societate la început de mileniu III”, în *Analele Științifice ale Universității Al. I. Cuza, Iași*, T. Ort., 3/2008, p. 176.

¹² Hugo GROTIUS, *Natural Law Paper - The Truth of the Christian Religion*, Indiana, Edit. Liberty Fund, 2012, p. 283.

¹³ Simona Ștefana ZETEA, *Biserica - Indiferentismul religios, un destin implacabil al Bisericii sau o chemare la reinnoire?*, Târgu Lăpuș, Edit. Galaxia Gutenberg, 2007, p. 257.

motivația fiind aceea că toate religiile prezintă adevărul, dar sub forme diferite¹⁴.

Indiferența, ca o consecință a atitudinii societății secularizate, sugerează un detașament total față de o prioritate existențială, ea produce probleme de ordin practic sau teoretic, pe care tinerii încearcă să le înțeleagă. Scott Charles consideră că „indiferentismul poate fi observat prin faptul că o persoană din exterior apare cerând efortul oamenilor sau când noi, suferind, vedem adevărata frumusețe detașată de propria durere ca o formă a identității noastre”¹⁵.

Postmodernismul a adus cu sine o serie întreaga de provocări, dar atitudinea tinerilor în acest sens trebuia să fie una de respingere totală, o atitudine fermă prin care să echilibreze starea societății. Cu precădere, tinerii trebuiau să învețe din efortul depus de Biserică, să balanseze în mod real talerele provocărilor și statornicia dreptei credințe. Misiunea Bisericii, prin exemplele sale, a arătat lumii că indiferentismul religios este o eroare, o pată pusă pe sufletul societății, de aceea a acționat în consecință. Proiectele și programele destinate tinerilor au constituit un moment de trezvie, un semnal de alarmă care să anunțe prezența adevărului în mijlocul societății. Tot ce rămâne de făcut este ca tânărul să se întoarcă spre vatra strămoșească, spre năzuința vie a sufletului, spre nădejde și rânduială.

Unii cercetători văd în actul indiferenței o reacție la acțiunea de propovăduire a misionarismului creștin, deoarece tinerii sunt interesați de ceea ce este nou, de ceea ce are în componență culoare sau chiar cântec, de religiile orientale. Anca Manolescu consideră în acest sens că: „tinerii își potrivește credințele după bunul plac, Europa se înfățișează ca o societate postcreștină... sentimentul că fiecare e responsabil pentru sănătatea lui religioasă face ca instituționalizarea să-și piardă din funcții”¹⁶.

În studiul său intitulat *Indiferentismul religios - maladie a contemporaneității*, Cristian Paraschiv consideră că acest curent modern și popular se află în contradicție cu planul lui Dumnezeu. Extremismul la care ajunge acest fenomen, apărut între secolele XVIII-XIX, cuprinde concepții nihiliste, reducând din natura omului „componenta ontologică a relaționării cu Transcendentul”¹⁷. Afirmția prezentată reprezintă o incertitudine a evoluției instituțiilor religioase, motivul fiind acela că în baza a ceea ce se oferă spre îndreptarea duhovnicească a lumii, apare o neîncredere fondată pe incapacitatea unora de a cuprinde cu mintea formele apriorice ale cunoașterii. Modelul care întrunește specificațiile prezentate aparține unor instituții religioase din Occident, care au prezentat o gândire eronată a ceea ce înseamnă Taina Bisericii lui Hristos. În acest context, părintele profesor Visarion Moldovan vorbește despre participarea tinerilor la Sfânta Liturghie după modelul *cinema-ului drive-in*, adică credincioșii stau în autovehicule și vizionează practica

¹⁴ Claudiu DUMEA, *Religii, Biserici, Secte*, Iași, Edit. Sapienția, 2002, p. 86-89.

¹⁵ Scott E. CHARLES, *Living With Indifference*, Bloomington, Edit. Indiana University Press, 2007, p. 61-62.

¹⁶ Anca MANOLESCU, *Europa și întâlnirea religiilor - Despre pluralismul religios contemporan*, București, Edit. Polirom, 2005, p. 13-14.

¹⁷ Cristian Mihail PARASCHIV, *Indiferentismul religios - maladie a contemporaneității*, accesat la data de 24.10.2019, ora 14:03, la URL: www.bisericaalbabucuresti.ro/wp-content/uploads/2015/03/Artico-Cristi-Paraschiv-1.pdf.

liturgică a liturghisitorului¹⁸.

Îndreptându-se spre practica liturgică, indiferentismul caută să se infiltreze în cadrul religios, în relația om-Dumnezeu. Într-adevăr, religia ține de starea personală a sinelui, de trăirile interioare, ea nu devine o știință care să aibă nevoie de formule pentru a se explica, așa cum ea nu ține de cultura generală. Lucia Iorga subliniază, în acest context, faptul că religia poate avea un progres, atâta vreme cât tânărul dezvoltă starea de comuniune cu Dumnezeu, pentru că altfel, dispus a pune accentul pe exterior, acesta va abandona latura sensibilă a valențelor duhovnicești și se va identifica cu indiferentismul¹⁹. În aceeași notă, Marcel Ganchet afirmă: „Religia este tocmai această alegere de a poseda consimțind posedările tale, abătându-te de la intenția de a domina natura și de a legifera pe cont propriu în favoarea unei alte intenții, aceea de a te asigura de o identitate complet definită și stăpânită”²⁰.

Tinerii guvernează lumea, în mâna lor aflându-se soarta societății. Buna chiverniseală va aduce un progres, atâta vreme cât se va renunța la formula impusă de postmodernism: *προς πάντα αδιάφορα* – nu îmi pasă sau îmi e indiferent. Tinerilor trebuie să le pese de ceilalți, de cei care depind în mod vizibil de ei, de generațiile care le urmează. Societatea nu trebuie să fie în regres, pentru că astfel s-ar încălca porunca lui Dumnezeu (Facere 1, 28). Armonia este pacea lumii, dezvrăjirea popoarelor și trăirea în comun. La toate acestea tinerii trebuie să răspundă afirmativ, să devină lucrători buni ai viei cerești, practicanți de seamă ai serviciilor liturgice. Teodor Baconsky consideră că absentismul liturgic este o gradație pe scara indiferenței, arătând că: „indiferentul este un tip socio-religios care nu-și manifestă prin niciun semn apartenența la religia sa, nu participă nici măcar la slujbele curente, nu are decât un contact accidental cu Biserica și comunitatea creștină, gândește și acționează cu un necatolic în afară de măsura în care suferă civilizației înseși”²¹. Sub același format, părintele profesor Mihai Himcinschi crede că: „ceea ce caracterizează indiferența este dezinteresatul, acesta nu vrea să vadă într-un lucru sau un fapt o valoare particulară. Dezinteresatul poate să se raporteze la toate valorile, în acest caz este indiferent față de valorile religioase pentru că nu crede în ceva. El poate să se raporteze indiscutabil și singur la anumite valori sau la altele, dar va rămâne indiferent mereu față de valorile religioase, fie că crede în valorile profane, fie că rămâne robul unor concepții pur imanente sau relaționiste în același timp”²².

În anul 1934, episcopul Grigorie Comșa se afla în fața unei provocări majore pentru

¹⁸ Visarion MOLDOVEANU, *Ereziile apusului*, Thesalonica, Edit. Society of Orthodox Studies SPOUDON, 2007, p. 22.

¹⁹ Lucia IORGA, *De la Ateism la sfințenie - O abordare psihologică a motivației comportamentului religios*, București, Edit. Elena Francisc Publishing, 2007, p. 208.

²⁰ Marcel GANCHET, *Dezvrăjirea lumii*, București, Edit. Nemira, 2006, p. 292. *apud.*, Sandu FRUNZĂ, *Fundamentalism religios și noul conflict al ideologiilor*, Cluj-Napoca, Edit. Școala Ardeleană, 2015, p. 37.

²¹ Teodor BACONSKY, *Iacob și îngerul - 45 de ipostaze ale faptului religios*, București, Edit. Anastasia, 1996, p. 93-94.

²² Mihai HIMCINSCHI, „Confruntări misionare – Indiferența religioasă și indiferentismul”, în *Credința Ortodoxă*, 2/2002, p. 174.

turma pe care o păstorea, fiind un observator al fenomenului indiferentismului. Căuta să înțeleagă motivul pentru care omul este posedat de dorința confortului, dar părea mult mai îngrijorat pentru lipsa de interes a serviciului liturgic din ziua duminicii sau de lipsa propovăduirii de către clerici a mesajului revelator²³.

Ca urmare a dinamicii create, se poate observa o schimbare a percepției divinului în om, de aceea Preasfințitul Gurie Georgiu și părintele profesor Christian Tia consideră că rezultatul apărut pe fondul indiferentismului religios nu este altceva decât un act al relativismului, iar exemplul în acest sens este dat de raportul pe care tânărul îl are cu Dumnezeu. Unii tineri pot afirma în acest sens că Dumnezeu este Iubire și Putere, Judecată și Dreptate, dar nu cred în profunzimea sufletului acest lucru, deoarece mărturisirea lor nu are un fundament practic. Datorită conținutului emoțional și rațional, tinerii pot fi victime ale unor imagini ireale în ceea ce privește conținutul religios al vieții²⁴.

Concluzii

Alături de fenomenul desacralizării și secularizării, indiferentismul religios completează acest trio al erorilor societății contemporane. Formulele de adresare sunt dintre cele mai evidente, ținta este bine aleasă, îndreptându-se spre orizontul nemărginit al tinerilor. Pornind de la o imagine deluzorie a lumii în care tânărul își desfășoară activitatea, desacralizarea, secularizarea și indiferentismul posedă un chip mai denaturat decât primele erezii ale veacurilor creștine. Ajutat de fenomenul globalizării, al pluralismului religios, acest trio eronat devine cea mai mare provocare a societății din toate timpurile, deoarece se adresează în mod direct celor ce își exteriorizează dorința trăirii în legătură cu Dumnezeu, iar în mod indirect celor ce vor a-L cunoaște pe Dumnezeu, dar nu au suficientă voință. Acest păcat trebuie smuls din rădăcina societății actuale, deoarece reprezintă spinii care înnăbușă sămânța cea bună a Adevărului revelat. Dorin Ștefănescu conchide, așadar, modul în care noul fenomen religios acționează: „Concepția potrivit căreia indiferența întoarce spatele lumii este o iluzie, în realitate ea stă cu fața spre lume, indiferentă față de tot ce există în zarea diferenței”²⁵. Tinerii trebuie să-și fundamenteze interesele personale doar în relație cu legea morală, ea fiind călăuză spre desăvârșire. Curajul luptei vine pe fondul a ceea ce Biserica propovăduiește prin misiunea ei, adică chemarea tuturor la mântuire. Desprins din chipul și asemănarea lui Dumnezeu, tânărul trebuie să dea dovadă că este un bun lucrător al viei cerești, părtaș al bucuriei Tatălui. Coborârea minții în suflet este mai presus de caracterul palpabil, deoarece credința este măsura tuturor lucrurilor făcute în Hristos.

²³ MȘA, „Lupta împotriva indiferentismului religios”, în *Biserica și Școala*, 36/1934, p. 2.

²⁴ Christian TIA/ Gurie GEORGIU, *Despre mântuirea sufletului în era post industrială*, Craiova, Edit. Info, 2001, p. 19.

²⁵ Dorin ȘTEFĂNESCU, *Prezență și înțelegere*, Pitești, Edit. Paralela 45, 2000, p. 166-167.

Bibliografie

- AGER Alastair/AGER Joey**, *Faith, Secularism and Humanitarian Engagement*, New York, Edit. Palgrave Macmillan, 2015.
- ARVIND Markus Dressler/MANDAIR Pal S.**, *Secularism and Religion Makeing*, New York, Edit. Oxford University Press, 2011.
- BACONSKY Teodor**, *Iacob și îngerul - 45 de ipostaze ale faptului religios*, București, Edit. Anastasia, 1996.
- Brian D. EARP**, „Does Religion Deserve a Place in Secular Medicine?”, în *Earp BD Med Ethics*, 11/2015.
- BROOKE John Hedley**, „A secular religion - Should Evolutionism be Viewed as a Modified Descendant of Christianity?”, în *Nature*, 437/2005.
- BYRNE Edmund F.**, *Why and How Secular Society Should Accommodate Religion*, New York, Edit. The Edwin Melen Press, 2010.
- CHARLES Scott E.**, *Living With Indifference*, Bloomington, Edit. Indiana University Press, 2007.
- COLLINS Ardis B.**, *The Secular Is Sacred*, The Hague, Edit. Martinus Nijhoff, 1974.
- COMȘA Grigorie Gh.**, „Lupta împotriva indiferentismului religios”, în *Biserica și Școala*, 36/1934.
- CONNALLY William E.**, „Pluralism and Faith”, în *Political Theologies - Public Religious in a Post-Secular World*, New York, Edit. Ordham University Press, 2006.
- CUCIUC Constantin**, *Fenomenul religios contemporan*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1989.
- DENEULIN Severine/BANO Masooda**, *Religion in Development Rewilling the Secular Script*, New York, Edit. Zed Books, 2009.
- DUMEA Claudiu**, *Religii, Biserici, Secte*, Iași, Edit. Sapienția, 2002.

- EASTWOOD Jonathan/PREVALAKIS Nikolas**, „Nationalism, Religion and Secularization - An Opportune Moment for Research”, în *Review of Religious Research*, 1/2010.
- ECKLUNDElaine Howard/PARK Jerry Z./VELIZ Phill Todd**, „Secularization and Religious Change among Elite Scientist”, în *Social Forces*, 4/2008.
- FESSENDEN Tracy**, „The Secular as opposed to what?”, în *New Literary History*, 38/2007.
- FRUNZĂ Sandu**, *Fundamentalism religios și noul conflict al ideologiilor*, Cluj Napoca, Edit. Școala Ardeleană, 2015.
- GLANZER Perry L.**, „The Role of the State in the Secularization of Christian Higher Education - A Study of Postcommunist Europe”, în *Journal of Church and State*, 2/2011.
- GROTIUS Hugo**, *Natural Law Paper - The Truth of the Christian Religion*, Indiana, Edit. Liberty Fund, 2012.
- HABERMAS Jurgen/RATZINGER Joseph**, *Dialectica secularizării - Despre rațiune și religie*, Cluj-Napoca, Edit. Biblioteca Apostrof, 2005.
- HANEGRAAFF Wouter J.**, *New Age Religion and Western Culture - Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, Leiden, Edit. E.J. Brill, 1996.
- HIMCINSCHI Mihai**, „Confruntări misionare – Indiferența religioasă și indiferentismul”, în *Credința Ortodoxă*, 2/2002.
- HUNTER Ian**, „Secularization - The Birth of a Modern Combat Concept”, în *Modern Intellectual History*, 1/2015.
- IORGA Lucia**, *De la Ateism la sfințenie - O abordare psihologică a motivației comportamentului religios*, București, Edit. Elena Francisc Publishing, 2007.
- Jonatan SHEEHAN**, „Enlightenment, Religion and the Enigma of Secularization - A Review Essay”, în *The American Historical Review*, 4/2003.
- JONESDavid Martin/SMITH Mike L.R.**, *Sacred Violent, Political Religion in a Secular Age*, New York, Edit. Palgrave Macmillan, 2014.
- KANFMANN Eric/GOUJONAwve/SKIRBEKK Vegard**, „The End of Secularization in Europe? A Socio-Demographic Perspective”, în *Sociology of Religion*, 1/2012.

- MANOLESCU Anca**, *Europa și întâlnirea religiilor - Despre pluralismul religios contemporan*, București, Edit. Polirom, 2005.
- MARWELL Gerald /DEWERATH III N. J.**, „Secularization by any Other Name”, în *American Sociological Review*, 2/2003.
- MEGHEȘAN, Dumitru** „Trei piedici existențiale ale omului modern”, în *Taina Cuvântului*, Edit. Universității din Oradea, 2008.
- MEISENBERG Gerard**, „Secularization and Desecularization in Our Time”, în *The Journal of Social, Political and Economic Studies*, 3/2011.
- MOLDOVEANU Visarion**, *Ereziile apusului*, Thesalonic, Edit. Society of Orthodox Studies SPOUDON, 2007.
- MORRIS Jeremy**, „The Strange Death of Christian Britain - Another Look at the Secularization Debate”, în *Historical Journal*, 3/2003.
- NICOARĂ Simona**, *O istorie a secularizării - De la cetatea lui Dumnezeu la cetatea oamenilor*, Cluj-Napoca, Edit. Accent, 2005.
- PARASCHIV Cristian Mihail**, *Indiferentismul religios - maladie a contemporaneității*, accesat la data de 24.10.2019, ora 14:03, la URL:www.bisericaalbabucuresti.ro/wp-content/uploads/2015/03/Artico-Cristi-Paraschiv-1.pdf.
- PHILLIPS Rick**, „Can Rising Rates of Church Participation be a Consequence of Secularization?”, în *Sociology of Religion*, 2/2004.
- POPA Gheorghe**, *Comuniune și înnoire spirituală în contextul lumii moderne*, Iași, Edit. Trinitas, 2000.
- PRATT Vernon**, *Religion and Secularization*, Londra, Edit. Macmillan & Co LTD, 1970.
- ROSATI Massimo**, *The Making of a Postsecular Society*, Surrey, Edit. Ashgate Publishing Limited, 2015.
- ROSSOUW Johann**, „Spirit Matters - Life After Secularism and Religion,” în *Secularisations and Their Debates*, New York, Edit. Springer, 2014.

SEMEN Petre, „Atitudinea Bisericii față de problemele sociale actuale - integrare, globalizare, ateism, secularizare, trafic de persoane - o mare provocare pentru Biserică și societate la început de mileniu III”, în *Analele Științifice ale Universității Al. I. Cuza, Iași, T. Ort.*, 3/2008.

SMITH James K. A., „Secular Liturgies and the Prospects for a Post-Secular Sociology of Religion”, în *The Post-Secular in Question*, New York, Edit. New York University Press, 2012.

SOMMERVILLE John C., *The Secularization of Modern England - From Religious Culture to Religious Faith*, New York, Edit. Oxford University Press, 1992.

ȘTEFĂNESCU Dorin, *Prezență și înțelegere*, Pitești, Edit. Paralela 45, 2000.

TIA Christian/GEORGIU Gurie, *Despre mântuirea sufletului în era post industrială*, Craiova, Edit. Info, 2001.

Wilhelm DANCĂ, *Faith and Secularization - A Romanian Narrative*, Washington, Edit. The Journal For Research in Values and Philosophy, 2014.

William SAFRAN, *The Secular and The Sacred - Nation, Religion, Politics*, Londra, Edit. Frank Cass Publishers, 2005.

ZEPEDA Jose de Jesus Legorreta, „Secularização ou ressacralização”, în *RBCS*, 73/2010.

ZETEA Simona Ștefana, *Biserica - Indiferentismul religios, un destin implacabil al Bisericii sau o chemare la reînnoire?*, Târgu Lăpuș, Edit. Galaxia Gutenberg, 2007.

ZIZEKSlanoj/SANTENEREric L./REINHARD Kenneth, *The Neighbor*, Chicago, Edit. The University of Chicago Press, 2005.

ZUCKERMAN Phil, „Secularization - Europe-Yes, United States-No”, în *The Skeptical Inquirer*, 2/2004.